

Асанбекова Дамира Дайырбековнанын “Болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиялары” деген темадагы 13.00.02-окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (физика) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн коюлган диссертациясына расмий оппонент, ф.м.и.д., профессор Султаналиева Рая Мамакеевнанын

ПИКИРИ

Изилдөөнүн адистикке дал келиши. Асанбекова Дамира Дайырбековнанын 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (физика) адистиги боюнча «Болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиялары» деген темадагы кандидаттык диссертациясында болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиялары иштелип чыккан. Бул багыт 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (физика) адистигине туура келет.

2. Изилдөөнүн актуалдуулугу. Адамзат коомунун өзгөрүшү айрым компетенттүүлүктүн маанисин жоготушуна жана тескерисинче улам жаңы компетенциялардын пайда болушуна негиз болгон. Педагогдун кесиптик чеберчилиги ал окуткан предметти билүү менен гана эмес, мугалим инсандын эмоционалдуу чөйрөсүн чагылдырган жекече өзгөчөлүгү менен да байланышкан. Ийгиликтүү педагогдун сапаттарын студенттик учурдан баштап өнүктүрүү зарыл, ал келечекте тандалган кесипке тез көнүүгө (адаптацияланууга) мүмкүндүк берет. Окуу процесси абдан татаал жана кызыктуу процесс болуп саналат. Адатта, окуу процессинде инсандын интеллектуалдык чөйрөсүндө “болуп көрбөгөндөй” өзгөрүү болуп жатат деп эсептелет. Анткени, окуу процесси инсандын мотивдешүү жана эмоция – эрктик чөйрөсүнө дагы түздөн-түз өзгөрүүлөрдү алып келет. Мындан тышкары, окуу процессинде кандайдыр бир жаңы нерселерге ээ болуу кубанычы бир жагынан, экинчи жагынан, кандайдыр бир түшүнүксүз нерсе боюнча “кыйынчылыктар”, “тоскоолдуктар”, сөзсүз түрдө, мотивди, эмоцияны өзгөртөт. Ошентип, окуу процесси инсандын интеллектуалдык, эмоционалдык чөйрөсүнүн катышуусу менен орун алат. Натыйжада, окуу процессинин жыйынтыгы, анын жүрүшү жана сапаты туура уюштурулган эмоционалдуу компонентине дагы көз каранды болот. Ошондуктан болочоктогу мугалимдердин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу бирден бир актуалдуу жана маанилүү педагогикадагы маселелердин бири болуп саналат.

Бирок, университеттерде физика мугалимдерин даярдоонун эффективдүүлүгүн жогорулатуу проблемасы, ошол эле учурда болочоктогу физика мугалимдеринин

эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу азыркы күнгө чейин толук бойдон чечиле элек жана мындан аркы өркүндөтүүнү талап кылат. Бул маселе теманын *актуалдуулугун* негиздейт.

Диссертациялык изилдөөгө болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиясын иштеп чыгуу жана аны окутуунун практикасына киргизүү максаты коюлган.

Изилдөөнүн максатына жетүү үчүн төмөндөгүдөй **милдеттер** белгиленген:

1. Кыргыз Республикасынын жогорку окуу жайларында болочоктогу физика мугалимдерин даярдоонун практикалык абалын аныктоо.

2. Эмоционалдык компетенттүүлүктүн мугалимдин кесиптик ишмердүүлүгүндөгү ордун жана анын курамдык компоненттерин аныктоо.

3. Физика багытында окуган студенттердин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологияларын иштеп чыгуу.

4. Болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруучу технологиялардын натыйжалуулугун педагогикалык эксперимент жүргүзүү менен далилдөө.

Бул милдеттердин чечилиши диссертацияда ырааттуу удаалаштыкта көрсөтүлгөн.

Диссертациялык иштин структурасы жана мазмуну. Диссертациялык иш киришүүдөн, 3 главадан, изилдөөнүн негизги тыянактарынан, изилдөөдө колдонулган адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат. Диссертациялык иштин структурасы илимий изилдөөнүн логикасына туура келип, коюлган максаттык жана иликтөөнүн тапшырмаларын толук аныктайт.

Изилдоонун жыйынтыктарынын жарыяланышы. Диссертациянын негизги мазмуну, автордун изилдөөлөрүнүн натыйжалары 4 чет өлкөлүк жана 10 жергиликтүү илимий журналдарда жарыяланган 14 илимий-методикалык эмгектеринде чагылдырылган. Ал диссертациялык иштин негизги мазмунун толук ачып бере алат.

Диссертациянын кириш бөлүмүндө изилдоого алынган теманын актуалдуулугу, максаты, милдеттери, теориялык жана практикалык мааниси, коргоого коюлуучу жоболор ж.б. маалыматтар берилген.

Диссертациялык изилдөөнүн биринчи главасы **“Физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун теориялык маселелери”** – деп аталып, мында изилдөөнүн *биринчи жана экинчи милдеттерине* ылайык физика мугалимдерди даярдоонун педагогикалык теориядагы жана практикадагы абалы, эмоционалдык компетенттүүлүктүн мугалимдин кесиптик ишмердүүлүгүндөгү орду жана анын курамдык компоненттери аныкталды.

Кыргыз Республикасында болочоктогу физика мугалиминин Ж. Баласагын атындагы КУУ, И. Арабаев атындагы КМУ, ОшМУ, К.Тыныстанов атындагы ЫМУ, С. Нааматов атындагы НМУ, ЖАМУ, БатМУ, ТалМУ жана башка жогорку окуу жайлары даярдашат. Бирок, Ж. Баласагын атындагы КУУда гана физика мугалимдерин даярдоо **510400 – Физика** (квалификациясы – бакалавр) багытында жүрөт, ал эми калган жогорку окуу жайларда **550200 “Физика-математикалык билим берүү”** багытында бекиген стандарттын алкагында даярдоо орун алган.

Азыркы мезгилде, республикада физика мугалимдерин даярдоонун көптөгөн теориялык жана практикалык аспектилери профессор Э. Мамбетакундун, Д. Бабаевдин, М. Койчумановдун, М. Джораевдин, Ш.С. Ахраровдун, Н.О. Мааткеримовдун, Т.М. Сияевдин, У. Мамбетакундун, изилдөөчү Ш.Ж. Курманкуловдун эмгектеринде терең изилденген. Педагогикалык жана психологиялык изилдөөлөрдө “эмоция” (латын сөзүнөн « moveo » – кыймылдатуу, козголтуу деген маанини түшүндүрөт) – субъектин зарылчылыктарынан келип чыккан кандайдыр бир маалыматка, кубулушка жана процесске карата инсандын чыныгы «толгонуусунун» психикалык чагылышын мүнөздөгөн физиологиялык, психологиялык абалы болуп эсептелет. Эмоция – актуалдуу зарылчылыктын жана мүмкүн боло турган канааттанбастыктын чагылышы катары каралат. Эмоция окуу таануу процессинде абдан чоң ролду аткарат. Белгилүү изилдөөчү К. Изард өзүнүн изилдөөсүндө адамдын эң негизги он эмоциясын көрсөтөт: ачуулануу, жек көрүү, четке кагуу, дистресс (кайгыга чөмүлүү), коркуу, күнөөнү сезүү, кызыгуу, кубануу, уялуу, таң калуу.

Эмоция инсандын абдан татаал психологиялык абалы катары кабыл алынат жана педагогикалык процессте эмоциянын төмөнкү функциялары аткарылат: а) козголтуу жана эргүү; б) аныктоо жана баалоо; в) экспрессивдүү багыттоо; д) адаптациялоо; е) креативдүүлүк.

Жогоруда келтирилген теориялык жана практикалык маселелерден улам төмөнкүдөй натыйжаларды алууга болот:

- педагогикалык процесс жөн гана рационалдуу, логикалык болбостон, ал сөзсүз эмоционалдуу **“боёктор”** менен боёлуп турушу абзел;
- педагогикалык процесс студенттердин оң **эмоционалдуу ой-толгоосу** менен тынымсыз коштолуп турушу керек. Ар бир студентте таануунун натыйжасын алдын-ала күтүү сезими, аларда активдештирүүнү пайда кылат;
- эмоция сөзсүз түрдө козгоочу, багыттоочу функцияга ээ болуу менен окуу-таануу процессине **чыныгы кызыгууну** алып келет.

Эмоционалдык компетенттүүлүк (EQ) – бул инсандын интегралдык касиети, мүнөзү болуп саналат. Эмоционалдык компетенттүүлүк инсандын өзүнүн жана башка адамдын эмоционалдык ой-толгоосун, абалын жана өзгөчөлүгүн толук таануу менен бирге ал абалдарды жакшы жагдайларга багыттоо боюнча касиети, мүнөзү, сапаты жана жөндөмү. Эмоционалдык компетенттүүлүктү тарбиялоо инструменти позициясынан кароо болочоктогу педагогдун эмоционалдык компетенттүүлүк түшүнүгүн киргизүүгө жана аны эмоционалдык чөйрөдөгү билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн жыйындысы катары аныктоо менен, ал инсанга төмөнкүдөй мүмкүндүктөрдү берет:

1) өзүн таануу – өз эмоцияларын жана сезимдерин түшүнүү, өзүнүн эмоционалдык балансын табуу, ошондой эле өз жүрүм-турумун өзү жөнгө салууга, эмоцияларын билдирүүдө (инсандык компетенттүүлүк) ийкемдүү болууга жөндөмдүүлүгү;

2) башкалардын эмоцияларын жана сезимдерин айрып тааный билүү жана аларды кабыл алуу, эмпатияга, башкалардын эмоцияларын башкарууга жөндөмдүү болуу жана анын негизинде инсандар аралык мамиле түзүү (социалдык компетенттүүлүк).

Эмоционалдык компетенттүүлүк болочоктогу педагогдун педагогикалык даярдыгынын бир компоненти болуп саналат жана өздүк эмоцияларды, эмпатияны, боорукерликти, кубанууну, «бала кыялдыкты (фантазияны)», ачыктыкты жана толеранттуулукту камтыйт. Инсандын калыптануусу анын ишмердүүлүгүндө калыптануучу жана аң-сезиминде чагылуучу дүйнөгө болгон мамилеси өзгөрөт, ошону менен бирге эле анын эмоционалдык көз карашы дагы өзгөрөт. Ошентип, студенттердин эмоционалдык компетенттүүлүгүнүн калыптануусу, биздин пикирибизче, педагогикалык кадрларды даярдоонун негизги милдеттеринин бири болуп эсептелет. Эмоционалдык компетенттүүлүк кесиптик чөйрөдө жана социумда инсандын натыйжалуулугун жогорулатууга, педагогикалык маданиятты өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт. Бирок, болочоктогу педагогдордун ЭКсын өнүктүрүүнүн шарттары жана факторлору тууралуу теориялык түшүнүктөрдүн жетишсиздиги ачык эле байкалат.

Диссертациялык изилдөөнүн негизинде эмоционалдык компетенттүүлүк төмөнкү курамдык бөлүктөрдөн тураары аныкталды: өзүнүн сезимин жана эмоциясын таануу, өзүнүн сезимин жана эмоциясын тынымсыз башкаруу, эмпатия – башка адамдын сезимин жана эмоциясын түшүнүү, харизматика.

Диссертациялык изилдөөнүн экинчи главасы “Болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун практикалык маселелери” - деп аталып, изилдөөнүн үчүнчү милдетине ылайык чечилген, тактап айтканда, болочок физика мугалимдеринин эмоционалдык

компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологияларына арналган маселелери изилденген.

Болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиясынын максаты – болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруу катары аныкталган. Калыптандыруу технологиясындагы маанилүү факторлордун бири – окуу мазмуну. Изилдөөнүн алкагында жалпы физика курсу, орто мектепте физиканы окутуунун инновациялык технологиялары дисциплиналарынын мазмуну эмоционалдык материалдар менен толукталган. Ал эми, көрсөтүлгөн технологиянын негизги принциптери катары теорияны практика менен байланыштыруу, окутуунун көргөзмөлүүлүк принциби, тарыхка кайрылуу принциби, предмет аралык байланыш принциби жана гумандуулук принциби тандалган. Эмоционалдык компетенттүүлүктү калыптандыруунун педагогикалык шарттары корсотулгон: алар, а) окутуу процессин инсандын жеке өзгөчөлүгүнө багыттоо; б) окуу процессинде эмоционалдуу активдүү чөйрөнү түзө билүү; в) дисциплинанын эмоционалдуу жана жандуулугун камсыз кылуу, окуучунун эмоционалдуу психологиялык абалын оң жакка буруп, алардын билимге ээ болуу муктаждыгын пайда кылуу негизинде уюштуруу; г) окутуучу менен студенттин ортосунда жагымдуу бирин-бири сыйлаган, бир максатты көздөгөн жагдай, шарттын түзүлүшү; д) окуу мазмунунун ар тараптуулугу жана анын эмоционалдык жагдайларды камтуусу.

Эмоционалдык компетенттүүлүктү калыптандыруу технологиясында окутуунун проблемалуу окутуу, эвристикалык, иллюстрациялап түшүндүрүү методдорун колдонуу коюлган максатка ылайыктуу болот. Ал эми, эмоционалдык “ой-толгоолорду” пайда кылуучу көнүгүүлөр, демонстрациялык тажрыйбалар, студенттердин эмоционалдык чөйрөсүнө багытталган маселелер жана окумуштуулар жөнүндөгү кызыктуу тарыхый маалыматтар атайын окуу каражаттары катары каралат. Белгилүү болгондой, окуу процессинин жыйынтыгы уюштуруу формасына дагы көз каранды. Көрсөтүлгөн технологиянын уюштуруу формаларына оң эмоциялык абалды түзүүчү материалдар менен толукталган лекциялар, практикалык сабактар, лабораториялык сабактар жана тренинг кирген.

Диссертациялык иштин “Педагогикалык экспериментти уюштуруу жана анын натыйжалары” деп аталган үчүнчү главасында болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууга карата педагогикалык эксперимент жүргүзүлүп, анын натыйжалары статистикалык ыкмалар менен жыйынтыкталган. Анда эксперименталдык иштер коюлган милдеттерди чечүү үчүн, практикалык жана теориялык жоболорду биргеликте кароо менен изилдөө үч этап менен жүргүзүлгөн. Негизги

педагогикалык эксперимент 2013-2014 окуу жылынан баштап 2015-2016 окуу жылдарына чейин системалуу түрдө Ж. Баласагын ат. КУУнун физика жана электроника факультетинин базасында жүзгүзүлдү. Физика жана электроника факультети Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим Министрлиги тарабынан бекитилген 510400 – Физика (квалификациясы - бакалавр) багыты боюнча мамлекеттик жогорку кесиптик билим берүү стандартына ылайык педагогикалык процессти жүргүзөт.

Аныктоочу эксперимент эки этап менен жүргүзүлгөн: биринчи этабында эмоционалдык компетенттүүлүктүн негизги түзүүчүлөрү, экинчи этапта дагы бир көрсөткүч-эмпатияны аныктоо орун алган.

3. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу:

Диссертациялык иште төмөндөгү илимий жаңылыктар алынган:

- физика мугалимдерин даярдоо процессине коюлган жаңы компетенттүүлүк мамиленин негиздери аныкталган;
- болочоктогу мугалимдердин эмоционалдык компетенттүүлүгүнүн курамдык бөлүктөрү аныкталган;
- физика багытында окуган студенттердин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруучу технологиялар иштелип чыгып жана ал апробациялоодон өткөрүлгөн;
- иштелип чыккан технологиянын натыйжалуулугу педагогикалык эксперимент аркылуу далилденген.

4. Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү. Жогорку окуу жайында мугалимдерди даярдоодо эмоционалдык компетенттүүлүктү калыптандыруу технологиялары педагогдордун кесиптик даярдыгынын денгээлин жогорулатууда жана эмоционалдык компетенттүүлүктү калыптандырууга багытталган дидактикалык каражаттар мугалимдердин билимин өркүндөтүү курстарында колдонула алат.

5. Изденүүчүнүн жеке салымы. Изилдөөчүнүн диссертацияда аныктаган илимий жыйынтыктарынын, тыянактарынын жана бүтүмдөрүнүн жаңылык денгээли боюнча төмөндөгүлөрдү белгилөөгө болот:

1. Физика мугалимдерин даярдоо процессине коюлган жаңы компетенттүүлүк мамиленин негиздеринин аныкталышы;
2. Болочоктогу мугалимдердин эмоционалдык компетенттүүлүгүнүн курамдык бөлүктөрүнүн аныкталышы;
3. Физика багытында окуган студенттердин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруучу технологиялардын даярдалышы жана ал апробациялоодон өткөрүлүшү;
4. Иштелип чыккан технологиялардын натыйжалуулугу педагогикалык эксперимент аркылуу далилдениши.

Изилдөөнүн оң натыйжалары менен бирге эле, диссертациялык иште төмөндөгүдөй мүчүлүштүктөрдү белгилөөгө болот:

1. Диссертацияда айрым бир стилистикалык жана грамматикалык каталар кездешет.
2. Физика предметин окутууда эмоционалдык компетенттүүлүктү калыптандыруунун мисалдары аз.

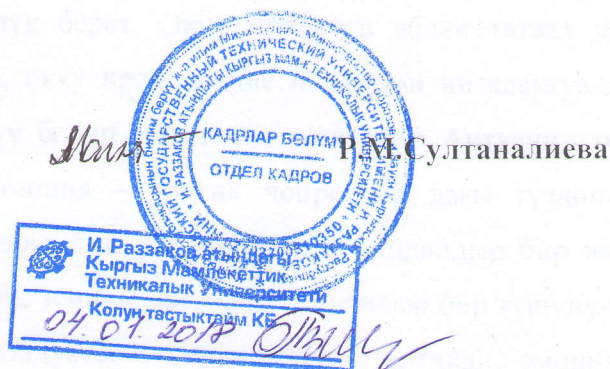
3. Предметти өздөштүрүүдө жогорку көрсөткүчтөр кайсы жагымдуу шарттардын негизинде жетишилгендиги даана айтылбайт.

4. Каалоо иретинде: изилдөөнүчү, болочок мугалимдердин эмоционалдык компетенттүүлүктөрүн гана калыптандырбастан, алардын билим деңгээлин, сапатын кантип жогорулатуу маселелерин караса да жакшы болмок.

Белгиленген мүчүлүштүктөр диссертациялык иштин илимий баалуулугуна жана практикалык маанилүүлүгүнө анчалык деле таасирин тийгизбейт.

Асанбекова Дамира Дайырбековнанын “Болочоктогу физика мугалимдеринин эмоционалдык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиялары” деген темада жазылган диссертациялык изилдөөсү КРнын ЖАК тарабынан кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарына толук жооп берет, автореферат менен диссертациянын мазмуну дал келет, ал эми автор 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (физика) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

Расмий оппонент,
физика-математика илимдеринин
доктору, профессор

Диссертациялык кеңешке
5.01.2018-ж. Кеңеш түзүлү.
Окучулардын катары: А.М. Байжиев д.э.